

NAPOMENA O DOKAZIVANJU BOŽJE OPSTOJNOSTI

Rudolf BRAJČIĆ

Pod ovim bismo naslovom htjeli donijeti samo nekoliko podataka o tome kako tomisti danas gledaju na dokazivanje Božje opstojnosti sv. Tome. Htjeli bismo navesti ono bitno u čemu se razlikuju te na koncu iznijeti svoje mišljenje.

Danas su u spomenutom pitanju među tomistima prisutna dva smjera: prvi je tradicionalni smjer temeljen na *quinque viae*, a drugi je novi, sadržan u pokušaju belgijskog isusovca J. Maréchala /1878–1944/ da tomizam premisli u odnosu na moderne filozofije.¹

Maréchal je nastojao Kantovu transcendentalnu metodu transponirati u skolastiku. On je u svoja teološka razmišljanja krenuo od pretpostavke da je čovjek određen za neposredno gledanje Boga /visio beata/. Njegova su naime transcendentalna filozofska istraživanja bila rukovodena pitanjem o uvjetima pod kojima je čovjeku moguće blaženo gledanje. Na temelju tih istraživanja zaključio je da čovjek kao konkretna povijesna stvarnost posjeduje relativnu (inchoativnu ili tendencijsku) intuiciju (zor) apsolutnog Biti (Esse). Na tom je utemeljio svoju epistemologiju nadilazeći Kantove poteškoće oko naše spoznaje. Evo njegove temeljne postavke: Imprimis notare velim, hoc unum ad stabiliendam doctrinam meam epistemologicam fuisse logice requisitum, ut ostenderem ENS ABSOLUTUM in omni operatione intellectuali NATURALITER APPETI, tamquam finem ultimum OBJECTIVUM: quod profectum verum manet, sive in immediata Dei visione sive in analogica eius cognitione reponamus finem nostrum ultimum SUBJECTIVUM.”² U prijevodu to glasi: Najprije bih htio primijetiti da se, kako bih utvrdio svoj nauk o spoznaji, logički tražilo samo to da pokažem kako čovjek u svakom svom razumnom činu teži k APSOLUTNOM BITKU kao svom posljednjem OBJEKTIVNOM cilju. To je pak istina bilo da se čovjekov SUBJEKTIVNI cilj postavi u blaženo gledanje bilo u analognu spoznaju. — Otuda Maréchal zaključuje: „Naše implicitno tvrđenje apsolutnog BITKA u svakom razumnom činu ima značenje apriorne nužnosti.”³ Tako Maréchal našu spoznaju Boga svodi na neformalno-noetički momenat, na dinamiku duha koji uvijek ide dalje nego je vodi pojmovni sadržaj. Prema njemu Boga, Božju opstojnost uključno tvrdimo u svakom na-

1 J. MARÉCHAL, *Le point de départ de la métaphysique* I–V, Bruxelles-Paris 1922–1949.

2 *Nav. dj.*, V, 9 sl.

3 *Nav. dj.*, V, 451

šem sudu. Svaki svoj kategorijalni sud izvodimo pri svjetlu svijesti, koja finalno dinamički dohvaća svu doživljajnu stvarnost, to jest puninu, sveukupnost Bitka, Boga. Kako to biva, mi se u to ovdje ne upuštamo. Nama je dovoljno pokazati na taj po Maréchalu primordijalni put k Bogu, bez kojeg *quinque viae* sv. Tome ostaju bez podrške, a ostaviš bez nje, ostaju i bez svake dokazne snage.

U Maréchalovu duhu K. Rahner nastavlja shvaćati gledanje Boga pod vidom subjekta (čovjeka) i ocjenjuje ga s *biti-kod-sebe*, odnosno s refleksivnošću čovječjeg duha o samom sebi. Tako se Rahner dokopao točke koja traži transcendentno-antropološko dimenzioniranje cijele teologije. Milost kao gledanje Boga je inaktivno implicate u svakom našem činu. Otud Rahneru kristovski egzistencijal (sam je izjavio na austrijskoj televiziji da njegova teologija nema veze s Heideggerom), anonimni kršćani, univerzalnost milosti, interiornost milosti (milost pripada čovjekovoj jezgri!).

Još prije Rahnera iz Maréchalove je struje potekao de Lubacov vrhunaravni finalitet.⁴

Maréchal danas inspirira teologe i filozofe kao npr. J. Alfara,⁵ J.B. Lotza,⁶ E. Coretha,⁷ itd. Čini se i neke vode pentekostalaca.⁸

Maréchalovo shvaćanje njegovi sljedbenici shvaćaju autentičnim naukom sv. Tome. Da to dokažu, donose tekstove, npr. *Omnia cognoscuntia cognoscunt implicate Deum in quolibet cognito* – Sva bića obdarena svijesću spoznaju uključno Boga u svakom predmetu koji spoznajno dosegnu.⁹ Ili: *Cognoscere Deum esse, in aliquo communi, sub quadam confusione est nobis naturaliter insertum* – Spoznati Boga u nekoj općenitosti i na nerazgovjetan način, nama je prirodjeno.¹⁰

Međutim, Maréchalovo mišljenje o ključnoj spoznaji Boga u svakom našem spoznajnom činu ne predstavlja miran posjed ni u teologiji ni u filozofiji.

I.M. Dalmau u svom priručniku *De Deo uno et trino* ovako sudi o Maréchalovu mišljenju: Teorija intelektualnog dinamizma (Maréchal) slična je ontologizmu. Ipak, čini se, da u ovoj teoriji afirmacija Boga u svakoj spoznaji nije intuitivna nego prije nešto što proizlazi subjektivnom nužnošću a priori iz samoga razuma. A to je također krivo.¹¹

F. van Steenberghe misli da Maréchalov put k Bogu ne zadovoljava u cijelosti zakonitom pitanju ljudskog duha: Ne poklapa li se red ograničenih vrednota s onim Apolutnim, koji se u svakoj spoznaji nalazi?¹²

4 H. de LUBAC, *Surnaturel*, Paris 1946. *Le mystère du surnaturel*, Paris 1965.

5 J. ALFARO, *Esistenza cristiana*, Roma 1979.

6 J. B. LOTZ, *Ontologia*, Herder 1962.

7 E. CORETH, *Metaphysik*, Innsbruck 1961.

8 R. L. FARICY, *Conatural Knowledge* u: *Sciences ecclésiastiques*, 16/1964/155–163.

9 *Ver.*, 22, 2 ad 1.

10 *Summa theol.*, 1, 2, 1 ad 1.

11 I. M. DALMAU, *De Deo uno et trino I. Sacrae theologiae summa II*, BAC, Madrid 1958, n. 72.

12 F. van STEENBERGHEN, *Dieu caché*, *Essais philosophiques*, Louvain 1961, str. 84–89.

Schillebeekx osporava da je Maréchal dobro interpretirao Tominu misao. Tekstovima sv. Tome dokazuje da je analogija Tomina misao, to jest da Boga spoznajemo analognim pojmovima u kojima se nalazi dinamika prema transcenciji.¹³ To bi značilo da spoznajemo Boga u svakom sudu kroz analogni esse (biti), a ne kroz apsolutni esse (biti) inhoativno, kako hoće Maréchal i njegovi sljedbenici.

M. Casula Maréchalov pokušaj naziva smjelim i zavodničkim, ali neuspjelim, jer je dao interpretaciju i dinamičkog kriticizma i dinamičkog tomizma na vrlo osoban način.¹⁴

Izraziti talijanski tomista C. Fabro, premda čvrsto drži da Toma nije u svoj sistem ugradio platonске i aristotelovske elemente per iuxtapositionem nego ih slio u jedinstvenu filozofsku viziju,¹⁵ ipak je vatreni protivnik Rahnerove transcendentne teologije Maréchalova nadahnuća.

Na slične stavove nailazimo kod Roland-Gosselina i Gilsona.¹⁶

Stoga mnogi tomisti, možda općenito, ostaju na pozicijama predmaréchalovskog tomizma i *quinque viae* koriste za dokazivanje Božje opstojnosti kao utrte staze.

Maréchalovski neotomistički smjer predbacuje tom tomizmu da inzistira na slovu Tominih dokaza u *quique viae*. Gledani u zatvorenosti svoje formulacije, ti dokazi za njih nemaju pravu dokaznu moć. Tek u svjetlu sveukupne Tomine misli o našoj spoznaji oni postižu svoju snagu. Odlučno je pak u Tominom nauku o spoznaji to da umski uvid nadilazi diskurzivni proces razuma, da je tom procesu izvor i uvir, da je njegova podloga i da mu je koekstenzivan. Apstrahiramo li od tog umskog uvida u jednoj diskurzivnoj operaciji kao što su to *quinque viae*, pred sobom imamo leš bez duše, slovo bez istine. Bez tog umskog uvida, koji je zapravo inhoativni uvid u Boga, ne možemo uzletjeti u nadsvijet.

Taj rascjep među tomistima što se tiče dokaznog postupka Božje opstojnosti u prvom redu pogađa sam tomistički sustav i otkriva njegovu nemoć u prevladavanju modernih filozofija. Da se to u nama očituje depresivno, ne treba ni spominjati. Situacija za pothranjivanje skepticizma u našim redovima više je nego očita i svatko s više ili manje sreće nastoji iz te situacije izići.

Nama se čini neshvatljivim kako se o Maréchalovoj tezi mogu izricati tako protivni sudovi. Ta ona je zahtjev tomističke doktrine o participaciji bitka, o njegovu ogranavanju o stvarnoj razlici između bitka (esse) i biti (essentia) u stvarnim bićima. Uostalom, da je punina bitka u svakom egzistencijalnom sudu intencionalno prisutna, ne može biti sumnje. Ipak nam se čini da Tominim *quinque viae* nije potreban priziv na umski uvid o sveukupnosti doživljajne stvarnosti,

13 E. SCHILLEBEEKX, *Offenbarung und Theologie*, Mainz 1965, str. 225–260.

14 M. CASULA, *Maréchal Joseph* u: *Enciclopedia filosofica*, Venezia-Roma 1957, col 316.

15 C. FABRO, *La nozione metafisica di partecipazione secondo s. Tommaso*, Milano 1939, Torino 1950.

16 M. D. ROLAND-GOSSELIN, *Essai d'une étude critique de la connaissance* I, Paris 1932, str. 148–162; E. GILSON, *Réalisme thomiste et critique de la connaissance*, Paris 1939, str. 130–155.

čijim bismo krilima tek uz mogli uzletjeti iz našeg iskustvenog svijeta u nevidljivi Božji svijet. Taj se uzlet vrši takozvanom (metafizičkom) kontemplacijom koja je ugrađena u *quinque viae* i predstavlja njihov integralni dio. Na koji je način ona tamo prisutna, to sam indirektno drugdje obradio.¹⁷ Da li sam uspio? Fundamentalnost problema i njegova težina upućuju me na to da uza sve svoje uvjerenje budem vrlo skroman.

Time ne isključujem i dohvat Boga u svakom našem egzistencijalnom sudu, ali ne umskim uvidom, nego na jedan drugi način. Meni se naime čini da svi naši egzistencijalni sudovi, barem svojom metafizičkom dimenzijom, uključuju izvršenu metafizičku kontemplaciju neograničenog bića ili punine bitka u odnosu na granicu izvan njega. Ali to iziskuje poseban članak.

17 Vidi R. BRAJČIĆ, *Dokaz za Božju opstojnost metodom proširene metafizike* u: *Obnovljeni život* 33/1978/4, 293–299 i *Načelo uzročnosti i dokazivanje u proširenoj metafizici* u: *OŽ* 33/1978/1,5–21.